

Muzikos pažinimas

Kas garsiai nepasakytą apie Mikalojų Konstantiną Čiurlionį...

Kūrėjo tragedijaėjo į galą. Netrukus prasidėjo tikros „sutemos“.

Visą gyvenimą Jis skubėjo veikti ir skubino veikti kitus: „Jeigu trokštam savo kultūros, tai skubėkime prie jos visomis jėgomis“. Taip Kastukas rašė po antrosios kelionės į Petrapilį grįžęs namo, gėrėdamasis nuo traukinio jį pasitikusių pušyno ošimu. O ir važiuodamas į Plungę ilsėtis vis negalėjo išmesti iš minčių srauto Lietuvos kultūros reikalų. Save tarsi guodė: „Nuo mūsų pačių priklauso pasirinkimas minčių ir veiksmų, bet ne tokių, kurie veda į susigraužimą, išsekimą ir nuovargį“. Nuvykus į Petrapilį jį pradėjo kankinti labai stiprus nuovargis, graužatis. Nepadėjo nė valios pastangos... Laiškuose kartais parašydavo, kad išsisėmęs, „pavargau labai“, piešiu po 8–10 valandų kasdien...

Įtampos ir depresijos — dažnas reiškinys didžiųjų kūrėjų gyvenime, įtampos dėl kūrybinio intensyvumo. Čiurlioniui buvo dar kitų priežasčių. Jį persekiojo skurdas Varšuvoje, Leipcige, Vilniuje, ypač Petrapilyje. Rūpesčio kėlė vargstanti šeima, ypač jaunesnių ir gabių brolių neaiški ateitis. Vedus Sofiją Kymantaitę neaiškus tapo jo paties šeimos likimas.

Ne vienas iš artimųjų jautė, kad Čiurlionis vaikšto ant labai pavojingos ribos persitempti. Ir štai Petrapily, visiškai svetimoj aplinkoj, be ryšių ir pažinčių, išsiplakęs „kaip ne dievo žmogus“, vis ieškodamas įsikabinti, rašo sužadėtinei: „Kažkokia keista sunkumo dvasia nusileido ant manęs, tokia didelė su juodais sparnais. Ir buvo labai sunku. Aš nesiskundžiu, nors gailėjausi, kad nebesu vaikas ir negaliu taip dorai ir širdingai išsiverkti“ („M. K. Čiurlionis. *Laiškai Sofijai*, parengė V. Landsbergis, Vilnius 1975, p. 61-62). Nebeišverkiama rauda įveikė jo nervines jėgas...

Po vestuvių, 1909 m.

Jis buvo jautrus ir trapus, išskirtinai kuklus, darbštus, didžiai taktiškas. „Nei agresyvumo, nei lengvai užsidegančio ir greit atšylančio temperamento brolis neturėjo" (Jadvyga Čiurlionytė, *Atsiminimai* apie M. K. Čiurlionį, Vilnius 1970 p. 151).

Kas buvo tas lemtingas įvykis, turėjęs fatališkas nepataisomas pasekmes: nežmonišką rūkymą (iki 25 cigarečių per dieną), nemigą, nenorą piešti ir groti, abuojumą viskam, depresiją, išsekimą, ubagišką biudžetą? Labiausiai Jį kankino klausimas, lietus Zoselę: ar ji beatvažiuos? Ar benorės su Juo dalintis vargu? Artimieji nutarė: „Jis perdegė nuo kūrybinės kaitros ir nuo per didelės meilės Zuliukui, vieninteliam savo Žmogui“.

Draugai Petrapilyje organizavo vizitą pas žinomą psichiatrą bei psichologą V. Bechterevą. Gydytojas konstatavo „baisų pervargimą“ ir „patarė pakeisti aplinką, būtinai apieiti Petrapilį, išvažiuoti kur nors, kur ligonis geriausiai jaustųsi“.

Gal dviem savaitėms Jis atgavo jėgas būdamas vėl Druskininkuose: savo žemėje, prie savojo Nemuno, kur „dangus toks šviesus!“ Tarp savųjų ir prie... atvykusios Zosės. Tačiau Jo negandos paukštis jau buvo mostelėjęs dideliais sparnais. Kastukas vėl užsisklendė savyje, paskendo lyg Raigardo miestas su Velykų varpais. Nutilo. Visiškai išsijungė iš šeimos. Žmona, toji vaikelio belaukianti Zosė, vasaryje rašė jųjų draugui dailininkui Mstislavui Dobužinskiui: „Pas mus blogai“.

Visi tarėsi, ką toliau daryti. Kitos išeities nebuvo, kaip vežti ligonį į specialią įstaigą. Šveicarijos atsisakyta – trūko informacijos, atrodė per toli ir galėjo būti per brangu. Tuo tarpu buvo rasta nedidelė sanatorija netoli Varšuvos. Buvęs dvarelis – Raudondvaris (Czerwony Dwôr) Pustelninkuose buvo apsuptas parko, pušyno.

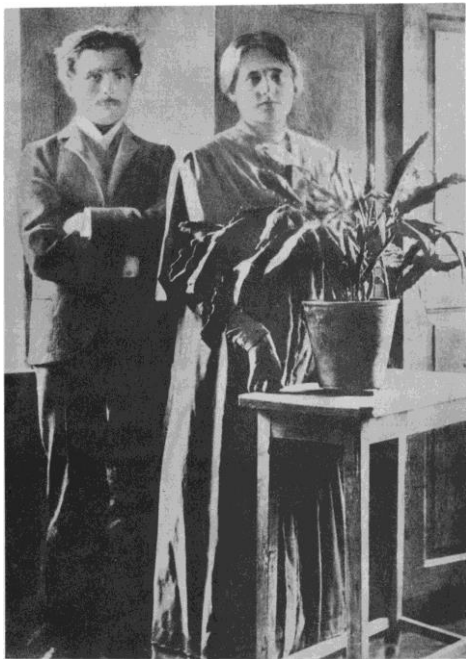
„Pavasariop, – rašė sesuo Jadvyga, – atėjo Stasio laiškas, kuris mus sukrėtė: Kastukas pasveiko! Atsimenu, kaip tėvai, lyg vieno impulso pagauti, abu atsiklaupė ir abu verkė. Tai buvo dėkingumo ašaros“. Po to sekė ir trumpas Kastuko atvirukas: „Vasarą praleisime Druskininkuose.“ (Iš atsiminimų). Nenujautė tragiškos savo lemties.

Po mėnesio brolis Stasys jau rašė: „jis, niekieno nepastebėtas, išėjo pasivaikščioti ir, ilgai vaikščiojęs, peršalo. [...] Balandžio mėn. 8 dieną (sen. stilium kovo 26) M. K. Čiurlionis nusilpo. Atvažiavęs radau jį labai silpną, tačiau dar kalbėjo...“.

Raudondvario sanatorija netoli Varšuvos

„Norintys suprasti Jo kalbą, privalėjo prie jo prisiartinti. Sesutė paklausė: gal pašaukti kunigą? M. K. Čiurlionis linktelėjo galvą. Atvykęs kunigas klausinėjo manęs apie jo gyvenimą ir prisiartinęs ruošėsi suteikti jam paskutinį patepimą. M. K. Čiurlioniui dvi stambios ašaros nuriedėjo iš akių ir užsiliko ant skruostų. Kunigas suteikė paskutinį Šv. aliejais patepimą, o ryškūs pavasario saulės spinduliai nušvietė Jo išvargusį veidą ir nudžiovino paskutines ašaras. Vėlai, po pietų, M. K. Čiurlionis užmigo. Daktaro patariamasis, sugrįžau į Varšuvą, kad anksti iš ryto vėl galėčiau atvykti, bet jau 11 val. vakaro, 9 dieną, balandžio mėn. gavau telegramą, kad M. K. Čiurlionis mirė“ (Brolio prisiminimai. „*Naujoji romuva*“, 1935, N 42, p. 754).

Paskutinė Sofijos ir Kastuko nuotrauka prieš išvežant į Raudondvarį, amžiams...

Prieš mirtį dar spėjo atvykti žmona Sofija. Ji rašė: „Kovo gale gavau telegramą apie staigų pablogėjimą ir nuvykusi ten radau savo vyrą be sąmonės. Tai buvo smarkus plaučių uždegimas“ (Tarybų Lietuvos rašytojai, Vilnius, 1957, p. 103). Žmona įvardijo galutinę mirties priežastį: „Staiga pasimirė kraujo išsiliejimu į smegenis“ („Židinys“, 1926, Nr. 10, p. 161).

„Lenkijoje, Grodzisko parapijos archyvuose, buvo rastos dar tokios papildomos žinios apie jo mirtį. 1911 metų kovo 29 (balandžio 11), antrą valandą po pusiaudienio atvykę Jozefas Górkis ir Mečislovas Adamskis, abu gydyklos tarnautojai pareiškė, kad šių metų vakarykšnią dieną, devintą valandą vakaro mirė Mikalojus-Konstantinas (dviejų vardų) Čiurlionis, trisdešimt septynerių (iš tikro 35 metų) amžiaus, gimęs nežinia kur, gyvenęs Raudonajame Dvare, sūnus Konstantino ir jo žmonos Adelės, gimusios Radmanaitės. Paliko po savęs našlauti žmoną Sofiją. Liudininkai buvę beraščiai, tad kunigas, viską surašęs, jiems perskaitęs šį aktą ir pats vienas jį pasirašęs“. (M. K. Čiurlionis – *Laiškai Sofijai*, parengė V. Landsbergis, Vilnius, 1975, p. 165).

Pagal šį aktą, sanatorijoje išbuvęs 14 ir pusę mėnesio, M. K. Čiurlionis mirė ne balandžio 9-tą naujuoju stiliumi, kaip rašo Stasys, ir ne 11-tą, kaip Atsiminimuose mini sesuo Jadvyga, o balandžio 10-tą, devintą valandą vakaro. Mirė išbuvęs sanatorijoje 14 ir pusę mėnesių.

Balandžio 13 (kovo 31) Vilniaus geležinkelio stotyje, 10 valandą prieš pietus, sustojo traukinys su baltais kryžiais pažymėtu vagonu. „Ties juo jau būriavosi lietuvių inteligentai, Kosto tėvai, žmona ir giminės. Kun. V. Jarulaitis čia pat apsirengęs bažnytiniais rūbais. Karstas iš vagono buvo perkeltas į gedulingą vežimą ir šis buvo apkrautas vainikais iš gyvų gėlių su plevėsuojančiais kaspinais. Procesija per miestą vyko į Rasų kapines ir sustojo prie kapinių koplyčios. Karstas skendo tarp žvakių ir gėlių per gedulingas Mišias, egzekvijas, paskutinį *Requiem*.

Prie duobės genčių ir tautiečių vardu prabilo jaudindamasis kun. Jarulaitis, paskui *Dailės* draugijos pirmininkas Žmuidzinavičius, pagaliau profesorius Ruščicas savo ir kolegų vardu: „Mes, kurie matėme jo talentą pražystant iš pat pirmųjų netikėtų apsiereiškimų iki vėlesniųjų, kas metai laukiamų gausių jo dovanų, atsisveikiname su žmogumi nesutepto grynumo, su draugu, turėjusiu prakilnius siekius, ir giliai palaikysime atmintyje tragiškai pertrauktą dainą. Yra vienas Čiurlionio paveikslas, mums gerai žinomas. Iš bundančios šviesos išskyla paukštis ir plačiu savo sparnų mostelėjimu aplenkia viršukalnius ir lekia tolimon. Tai *Žinia*. Tokia žinia nešinas atėjo Čiurlionis. Buvo pranašas naujos jaunosios dailės, kuriai davė savo atskirą žymę, o savo žemei ir savo tautiečiams skelbė bundančio juose pavasario grožį“. („*Viltis*“, 1911, literat. priedas Nr. 1). Po to senutė žilgalvė mama prabilo, dzūkų papročiu, savąja rauda. Baisus graudulys perbėgo visus.

„Karstas buvo nuleistas duobėn, ir pasipylė ant jo saujelės smilčių ir pušų šakelės. Čia pat buvo užžertos žemės ir iškilo kapo kalnelis, o ant jo buvo įsmeigtas baltas medinis kryžius. Ant kryžmų pradėta kabinti vainikai: *Dailės* draugijos su įrašu „Dvasios galiūnui ir draugui“, prof. Ferdinando Ruščico, *Rūtos* draugijos „Dailės milžinui“, daugiatautės vilniečių dailininkų draugijos trim kalbom „Savo steigėjui Čiurlioniui“, petrapiliškio *Mir Iskusstva* – „Be laiko mirusiam Milžinui – brangiam M. K. Čiurlioniui“, lenkų jaunuomenės ratelio *Wyzwolenicy* vainikėlis ir puokštės žmonos – dukrelės bei tėvų – brolių – seserų vardu“, – rašė Gabrielė Petkevičaitė-Bitė („*Lietuvos žinios*“, 1911, Nr. 39).

„Tu atsimeni tą jo paveikslą: žmogus, laikantis žvakę? Koks nuostabus jo žvilgsnis. Mes tą paveikslą vadinome *Genijus*, bet tai tikriausiai Kastuko autoportretas (Iš W. Morawskio pasakojimų. Jadvyga Čiurlionytė, *Atsiminimai* apie M. K. Čiurlionį, Vilnius 1970, p. 158). Dailininkas Augustinas Savickas yra sakęs, kad ši „filosofinio susimąstymo kupiną veidą galima palaikyti ir sąlyginiu dailininko autoportretu, ir čiurlioniškuoju *Rex*“ („*Kultūros barai*“, 1974, Nr. 3, p 43).– *Dūdorius* (dabar vadinamas *Panas*) regis išreiškia jo paties dvilypią būseną: kaimo bernelio su švilpyne lūpose (muziko) ir jį praaugusio karūnuoto regėtojo. „Įsižiūrėkim į *Dūdorius* klausiančias akis, – rašo Vladimiras de Castro. – Iš jų žvelgia senovės amžių šventas šiurpulys... Kur tapyboje rasi stipriau išreikštą... amžiną žmogaus klausimą apie pasaulio paslaptis – pilną abejonės ir tikėjimo, paklusnumo ir pareikalavimo. Dar labiau stebina jo regėjimas... Tai yra anas bedugnis, beribis žvilgsnis, kuris atskleidžia didžiajam Lietuvos žemės dailininkui jo nepaprastas vizijas, šis žvilgsnis matė tiek daug ir taip giliai, ir jo regėta vizija spindėjo taip stipriai, kad dailininko fizinės jėgos, silpnesnės už dvasines, neišlaikė įtamos...“

O kur dar rūpesčiai dėl Lietuvos kultūros! Dailės draugijos steigiamajam susirinkime jis kalbėjo, kad Vilniui reikia tokių kultūros rūmų, kurie atitiktų lietuvių genijaus pajėgumą ir imponuotų pasauliui. Kultūros rūmuose, pagal jį, „turėtų tilpti: 1) Koncertinė ir teatro salė su gretimom patalpom; 2) Parodų salė su šviesa iš viršaus; 3) Tautos muziejaus salė; 4) Posėdžių salė; 5)

Biblioteka ir viešoji skaitykla; 6) Klubas; 7) Muzikų bei artistų draugijoms nuo 5 ligi 10 kambarių; 8) Nuomojimui kambariai, kaip pelno šaltinis...“ Po šių garsiai ištartų projektų praėjo 108 metai! Profsąjungų rūmų ant Tauro kalno nėra, o kas bus – dar šakėmis ant vandens rašyta...

Tautinė mūsų kultūra, jo akimis, atsilikusi ir reikia ją skubiai puoselėti. „Ji turi ateitį prieš save [...] Talentai [. . .] gimsta ir miršta. O dainų, naujų dainų, kurios kiltų stačiai iš prabočių dvasios [...] niekas jau negamina. Teisybė, yra naujų kompozicijų, kaip antai: *Miškas ūžia, Kur banguoja Nemunėlis*, bet tiek jose lietuviškumo, kiek katė išverkė... Ir kuomet literatūra ir tapymas pradeda jau rodyti šiek tiek savotišką kultūrą, tai muzikoje nieko dar naujo neturime, o jeigu ir yra kas, tai geriau neprisiminti to. Bet nereikia nustoti vilties [...] Ir ateis laikas, kuomet mūsų kompozitoriai atidarys tą užburtą viešpatiją [...] ir tuomet visi geriau suprasime save, nes bus tai tikra lietuvių tautos muzika“, – skaitome Čiurlionio žodžius džiaugdamiesi, kad Lietuvos kūrėjų darbai jau matomi pasaulyje. Čiurlionis buvo pirmasis mūsų muzikas, tautos menu ir Vakarų kultūra grindęs profesionalios muzikos kelią.

Ankstyvoje jaunystėje M. K. Čiurlionis užrašinėjo dzūkų liaudies dainas, jas tyrinėjo, jau vėliau analizavo lietuvių liaudies meną... Daugelį liaudies siuvinių bei audinių raštų jis panaudojo savo grafikos darbams. Čiurlionio paveiksluose – nesuskaitoma įvairybė lietuviškos gamtos motyvų. „Tuose po visą jo tapybos *Oeuvre* išbarstytuose motyvuose, jo peizažų danguje, debesyse ir šviesoje, kilnioje bei santūrioje chromatinėje varsų gamoje, pažįsti Lietuvos gamtą, – bet neįspraustą į siaurus topografinius rėmus, o atvertą begalybėn, nuskriestą visatos mastu, peršviestą kitų pasaulių ir nudvelktą amžinybės kvėpavimu“, – rašė Čiurlionio kūrybą tyrinėjęs M. Vorobjovas. Įsiklausykite į jo išvadą: „tikrai tautiniam menininkui nėra būtina siaurai tautiška tematika. Ar jis (Čiurlionis) vaizduoja fantastiškas oazes, ar savo gimtuosius miškus bei dirvas – jis lygia dalimi palieka ištikimas savo giliai tautinei dvasiai“.

Tai pastebėjo kiek anksčiau Sergejus Makovskis, „*Apollotio*“ redaktorius. „Čiurlionio kūryba, be abejo, tautiška, nepaisant manierų subjektyvumo ir temų atitrauktumo. Jis ne tik amžiaus sūnus, bet ir savo tautos dainius. Ir galbūt dėl to taip juntama legenda jo paveiksluose, ir lyrizmas susigyvena čia su kažkokiu epiškumo atspalviu. Apreiškdamas save, savo irracionalų pasaulio suvokimą [...], Čiurlionis netyčiom kalba ir apie savo tėvynę, apie lietuviško primityvizmo poeziją“ („*Židinys*“ 1926, Nr. 10, p. 162). Šiai minčiai pritarė ir M. Dobužinskis: „Čiurlionio menas kupinas lietuvių tautinių motyvų, bet jo mistika, visa tai, kas slepiasi už jo muzikinių programų, jo sugebėjimas pažvelgti į pasaulio beribes amžių gelmes darė iš jo menininką labai platų ir gilų; jis nužengė toliau už siaurą tautinę ribą“ (vertimas, ten pat, p. 94).

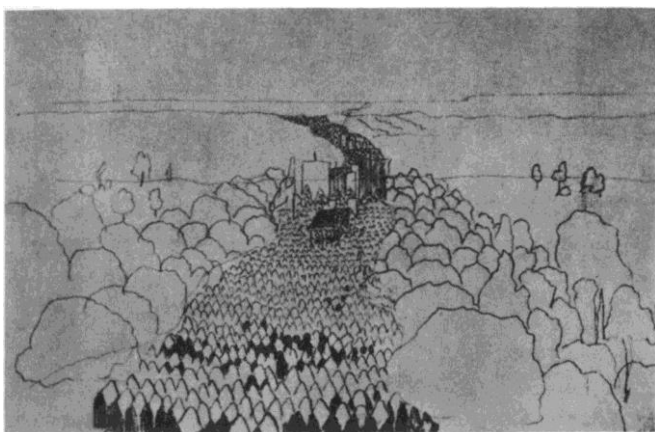
Vladimiras de Castro rašė: „Čiurlionio kūrybos giliausios šaknys glūdi Lietuvos gamtoje ir lietuvių sielos švelnume, religiniame Lietuvos kultūros išgyvenime. Ramybė, susikaupimas ir jaukumo atmosfera yra Čiurlionio kūrybos lietuviškoji nuotaika. Bet sykiu Čiurlionio kūryba suaugusi su Europos kultūros laikotarpiu XX amžiaus pradžioje, kuriam būdingas simbolizmas, filosofinis eklektizmas ir neomisticizmas, kuris vadinamas „sidabrinio laikotarpiu.“

Iki XX amžiaus į mistinį gyvenimą Čiurlionis įnešė tas milžiniškas arijų jėgas, kurias taip puikiai paskleidė viduriniais amžiais mūsų broliai Vakaruose ...“ (P. Gaučio vertimas, „*Židinys*“ 1930, Nr. 1, p. 19-20). Dailininkas F. Ruščicas Jį, Mikalojų Konstantiną Čiurlionį, vadino *didžiu*, nes buvo tarsi „pranašas naujos jaunosios dailės, kuriai davė savo atskirą žymę“ („*Viltis*“ 1911, Nr. 1).

Čiurlionis ieškojo žemiško ir dieviško ne atskirai. Jam rūpėjusi daiktų ir reiškinių absoliuti, visa vienijanti pirminė esmė. Niekas anksčiau iš Europos šiaurės kraštų tyrinėtojų taip giliai neįžvelgęs į visatą, į kosminę visumą, kaip Čiurlionis („*Dirva*“ 1961 kovo 31).

Jo pasaulėžiūrą galima atsekti ne tik iš kūrybos, bet ir iš laiškų, užrašų, straipsnių. Kaip teigė menotyrininkas J. Umbrasas, „Tai filosofija, postuluojanti pirmapradę, visa apimančią ir visa persmelkiančią jėgą, kurią jis vadino *Rexu*, arba *Dievu*“. Tai monoteizmas, „tam tikru laipsniu artimas biblijos monoteizmui. Neatsitiktinai Biblija buvo mėgstama ir dažnai dailininko skaitoma knyga, šį faktą patvirtina M. K. Čiurlionio artimieji, taip pat kiti jį pažinusieji asmenys“.

Rexas – jo siluetas ir sostas, bet ne jo veidas. Apie jį visa skrieja, į jį visa gravituoja, jam lenkiasi būtys, į jį išsitiesia. „Trys pagrindinės pakopos jo pasaulėvaizdyje: *gamtinė* – realinė, *žmogiškoji* – dramatinė ir *rexinė* – transcendentinė. Čiurlionio *Rexas* nesusilieja su gamta, neištirpsta visatoje, nėra tapatiškas žmogiškai būčiai, nors ir panašus į ją. Pas jį viskas kyla, veržiasi, žmogus visad žygyje aukštytyn. Pagrindinis visų Čiurlionio religinio jausmo apraiškų motyvas yra kilimo motyvas“ (Čiurlionis ir menų sintezės problema, *Metmenys* 1967, Nr. 13, p. 42-43).

Procesija, eskizas, 1905

Čiurlionis tebekalba ir dar ilgai kalbės be žodžių – vaizdais ir muzika. Jis praaugo save, net savo mirtį.

Didžiojo kūrėjo atminimui 1971 m. Pustelninke lietuviai įrengė memorialinę lentą.

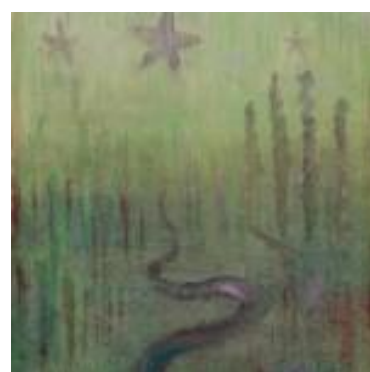
Adomo Varno tapytas M. K. Čiurlionio portretas. Čikaga, 1961 m.

Čiurlionio sesuo Valerija Čiurlionytė (priekyje), su Sofija Čiurlioniene ir dukra Danute

Čiurlionį, kaip naujos krypties dailininką, Europoje ėmė garsinti 1937 m. juo susidomėjęs estų rašytojas ir meno kritikas Aleksis Rannitas. Atvykęs į Lietuvą išmoko kalbos ir tapo abiejų tautų

kultūriniu ryšininku. Pokaryje atsidūręs Vakarų Vokietijoje, žurnale „*Das Kunstwerk*“ paskelbė straipsnį apie M. K. Čiurlionį. Publikavo ir reprodukcijas. Po kelerių metų Antrame tarptautiniame meno kritikų kongrese Paryžiuje Rannitas skaitė paskaitą. M. K. Čiurlionį pasauliui pristatė kaip abstraktinio meno pradininką.

Iš ciklo PASAULIO SUTVĖRIMAS, 1905 m.

Amerikiečių meno kritikas Carmionas von Wiegandas, rašydamas apie Rusijos meną iki 1911 metų, iškėlė diskusinį klausimą: Čiurlionis ar Kandinskis buvo „neobjektyvinės tapybos“ pradininkas? („*Encyclopedia of Arts*“, New York 1946). Jis rašė: „Labiausiai neįprastas iš antinaturalistinių tapytojų buvo Mikalojus Čiurlionis, pirmasis atsisakęs bet kokio siužeto ir savo išraiškos ieškojęs linijoje bei spalvoje, nukreiptoj į muziką, šiuo požiūriu jis gali būti laikomas pradininku neobjektyvinės mokyklos tapytojų, kurie siejami su Kandinskiu“.

JŪROS SONATA, 1908

ALLEGRO

ANDANTE

FINALE

1914 metų pradžioje Maskvoje V. Ivanovas skaitė viešą paskaitą apie Čiurlionį ir menų sintezę. Paskaita kartu su V. Čudovskio straipsniu kovo mėnesį buvo atspausdinta „*Apollono*“ žurnale (Nr. 3). Pasirodė ir atspausdintas atskiras leidinys, kurį sudarė 58 puslapiai teksto ir 35 Čiurlionio darbų reprodukcijos. Žurnalas buvo plačiai paskleistas ir sukėlė nemažą susidomėjimą, juoba, kad abu autoriai buvo žinomi meno kritikai.

Po aštuonerių metų, gavęs iš Mikalojaus Vorobjovo monografiją *M. K. Čiurlionis – der Litauische Maler und Musiker*, 1938 lapkričio 11 d. prancūzų rašytojas Romain Rolland (Romenas Rolanas)

rašė autoriui: „Maloniai nudžiugau gavęs Jūsų puikiąją knygą apie M. K. Čiurlionį. Dėkoju. Čiurlioniu aš domiuosi ne pirmi metai. Mano dėmesį jis patraukė dar 1914 metais, kai atsitiktinai man į rankas pakliuvo vienas rusų žurnalo *Apollon* numeris, skirtas Čiurlioniui. Karo metais gyvendamas Šveicarijoje, aš ieškojau, stengdamasis surasti daugiau dokumentų ir informacijų, susijusių su juo; susižavėjęs pasakojau apie jį tiems, kurie lankėsi pas mane. Vienas jų, Igoris Stravinskis, pasisakė turįs savo kolekcijoje vieną Čiurlionio drobę. Kai kurių Čiurlionio kūrinių, ypač jo *Sonatu*, reprodukcijose man itin didelį įspūdį padarė išimtinai muzikinis, simfoninis ir polifoninis jų pobūdis – vieno ir to paties motyvo vystymas ir keleto vienašalių planų persipynimas, šia prasme *Jūros sonata* man atrodo tobuliausias pavyzdys (...). Mane taip pat žavi *Zodiako ženklų* neapsakoma, kerinti galia (...)“.

Iš ciklo ZODIAKO ŽENKLAI

MERGELE, 1906 m.

ŠAULYS, 1906 m.

JAUTIS, 1906 m.

Tų pačių metų gruodžio 12-tą rašytame laiške, iš M. Vorobjovo gavęs Čiurlionio reprodukcijų, išleistų Kaune, *Spindulio* spaustuvėje, R. Rollandas rašė: „Jūs mane labai nudžiuginote, atsiuntę man šias nuostabias Čiurlionio reprodukcijas. Aš tučiuojau liepiau pakabinti *Šaulį* savo salone Villeneuve (kur aš gyvenu žiemą). Nenorėčiau pasidaryti prašas išmaldos; bet aš labai norėčiau turėti taip pat ir *Jaučio* reprodukciją, kuri sudarytų porą nuostabiam *Šauliui*. Būkite malonus išsiųsti man ją išperkamu mokesčiu, o taip pat nurodyti leidyklą, kur galima būtų įsigyti šitas Čiurlionio reprodukcijas ir jų katalogą“.

Stasio Šalkauskio 1919 m. Genevoje prancūziškai buvo išleistas *Sur les confins de deux mondes*. Pastarajame veikle apie Čiurlionį rašoma 10-tyje puslapių. Pirmiausia jis pristatomas trijulėje, kartu su Vydūnu ir A. Dambrausku-Jakštu, kaip ryškiausi tautinio lietuvių renesanso atstovai, t.y. intelektualinės kultūros, kuri dar laukianti savo subrendimo, būdama sąlytyje su liaudine kultūra, kaip motina. Kūrybinės jėgos buvusios dar jaunos, neturėjusios originalios išraiškos – joms stigę palankių sąlygų.

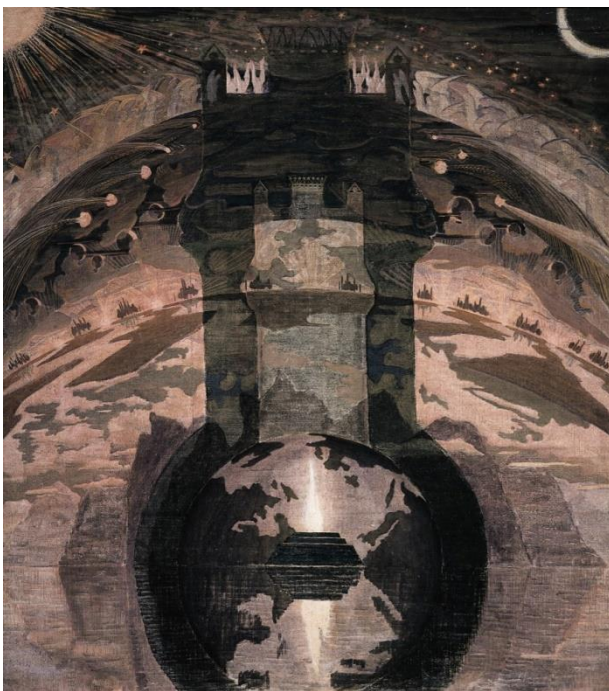
M. K. Čiurlionio darbų reprodukcijos, atspausdintos 1916 metais Kopenhagoje, Danijoje, keliavo atvirukais Vakaruose. Pas kolekcionierius kartais randama ir šiandien: su lietuviškais ir prancūziškais įrašais *Rexas*, *Aukuras*, *Demonas*, *Regėjimas*, *Rojus*, *Žvaigždžių sonata*, *Jūros sonata*, *Žemaičių kapinės*. 1916 m. Maskvoje lietuviai išleido tris reprodukcijas (*Rexą*, *Šaulį* ir *Demoną*) su lietuvių ir rusų įrašais.

Lietuviškos kapinės, 1909 m.

Žemaičių koplytstulpiai, 1909 m.

Rex, 1909 m.

„Pažadėjau parašyti Tau laišką. Laišką Devdorakėliui... Žiūrėk, tarp snieginų kalnų karūnų, aukštų kalnų, bemaž siekiančių dangų, stovi žmogus. Po jo kojom debesys, pridengę visą žemę; ten apačioj vyksta žemiški dalykai – sąmyšis, triukšmas, vapėjimas, bet debesys pridengė viską. Tyla. Aplink baltos, nuostabios karūnos, nuostabiai didžiulės, nuostabiai gražios, iš opalų ir perlų, iš topazo ir malachito, iš krištolo ir deimantų. Nuostabiai stebuklingos, didžiulės karūnos, o tarp jų stovi žmogus ir žiūri, plačiai atvėręs akis, žiūri ir laukia. Pažadėjo jis, kad auštant, karūnų gaisro akimirką, spalvų (šviesos) chaoso ir spindulių šokio akimirką, uždainuos Saulei himną. Himną Saulei!“ – bandau tai vis išlaikyti kaip savo gyvenimo motto.

Visiems – šviesos kasdienoje – prof. habil. dr. Rita Aleknaitė-Bieliauskienė